

«ПРОДУКТ БІОТЕХНОЛОГІЇ» В ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Шамсутдінов Олександр Володимирович

кандидат юридичних наук, старший дослідник,

провідний науковий співробітник

Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби

з організованою злочинністю

при Раді національної безпеки і оборони України

м. Київ, Україна

Проблематика забезпечення біологічної безпеки держави, зокрема й кримінально-правовими засобами, останнім часом набула неабиякої актуальності: пандемія COVID-19 та військова агресія Росії проти України не залишили сумнівів у науковців і практиків у тому, що відвернення та нейтралізація біологічних загроз є важливою складовою забезпечення безпеки особи, суспільства та держави.

Останнім часом, коли інтерес дослідників до криміналізації тих чи інших посягань на біологічну безпеку України суттєво підвищився, Робочою групою з питань розвитку кримінального права у складі Комісії з питань правової реформи при Президентові України розроблюється проєкт нового КК України, яким встановлено кримінально-правову заборону порушення правил поводження з інфекційними агентами, токсинами і продуктами біотехнологій (розділ 5.1 «Кримінальні правопорушення проти порядку охорони здоров'я людей»). У вказаному проєкті відповідальність за порушення відповідних правил біологічної безпеки встановлена у нормах, передбачених статтями 5.1.12, 5.1.13 і 5.1.19 [1]. Диспозиції цих перспективних кримінально-правових норм дещо відтворюють положення чинної ст. 326 КК України (порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами).

Водночас автори проєкту нового КК України у статтях 5.1.12, 5.1.13 і 5.1.19 при окресленні предмета цих правопорушень застосовують дещо іншу формулу, зокрема: «інфекційний агент, токсин чи продукт біотехнології». Зупинимося на доцільності включення до складу вказаного предмета такого поняття, як «продукт біотехнології».

Так, визначення терміну «біотехнологія» міститься у ст. 2 Конвенції про охорону біологічного різноманіття (1992) [2], ратифікованої Законом України від 29.11.1994 № 257/94-ВР, та ст. 2 Нагойського протоколу про доступ до генетичних ресурсів та справедливий

і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття (2010) [3], ратифікованого Законом України від 02.12.2021 № 1926-IX. Зокрема, під біотехнологією розуміється будь-який вид технології, пов'язаний з використанням біологічних систем, живих організмів або їхніх похідних для виготовлення або зміни продуктів чи процесів з метою їх конкретного використання.

Державним стандартом України ДСТУ 3803-98 «Біотехнологія. Терміни та визначення» продукт біотехнології визначено як «речовину, що утворюється внаслідок цілеспрямованого біотехнологічного процесу» [4]. До продуктів біотехнології цим нормативним документом віднесено інтерферон (речовину білкового походження, синтезовану клітинами людини й тварин), біогаз (суміш газів, утворену біологічними агентами), бактеріальне добриво (препарат, створений на основі культур мікроорганізмів), діагностикум (препарат, який містить інактивовані віруси чи клітини мікроорганізмів тощо та використовується для діагностування інфекційної хвороби), моноклональні антитіла (антитіла, синтезовані клонованими гібридами), вакцину (препарат для профілактики й лікування інфекційних хвороб людини й тварин), пробіотик (концентрат мікрофлори кишечника людини для відновлення нормального біоценозу) тощо. Інакше кажучи, йдеться про синтезовані біологічні речовини та мікробні препарати (тобто які містять у своєму складі як діючий інгредієнт життєздатні мікроорганізми).

Як зазначається в методичних вказівках «Медико-біологічні дослідження виробничих штамів мікроорганізмів і токсиколого-гігієнічна оцінка мікробних препаратів, визначення їх безпеки та обґрунтування гігієнічних нормативів і регламентів» (2004), штами мікроорганізмів, які використовуються при виробництві того чи іншого продукту біотехнології (виробничі штами), або самі є дійовими чинниками мікробних препаратів, або є продуцентами біологічно активних речовин (антибіотиків, ферментів, вітамінів тощо). При цьому штами мікроорганізмів, які є збудниками інфекційних захворювань у людей і тварин, не допускаються до використання як виробничі [5].

Закон України «Про тваринний світ» (2001) до продуктів біотехнології відносить нові штами мікроорганізмів, біологічно активні речовини, генетично змінені організми тощо (ст. 51) [6]. Генетично модифікований організм (або живий змінений організм) – це будь-який організм, у якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах [7].

За таких умов продуктами біотехнології вважаються також генетично змінені мікроорганізми та макроорганізми – рослини і тварини. Так, створення трансгенних тварин, які характеризуються зміненими

або принципово новими властивостями, є одним із ключових напрямів розвитку біотехнології у тваринництві. Зокрема, створюються тварини-продуценти біологічно активних рекомбінантних білків для медицини, ветеринарії та харчової промисловості; тварини-моделі захворювань людини і тварин; трансгенні тварини-донори внутрішніх органів для трансплантації; трансгенні тварини зі зміненою якістю тваринницької продукції [8, с. 43–44; 9, с. 138–142].

Отже, за відсутності чіткого законодавчо визначеного переліку продуктів біотехнології, керуючись аналізом відповідних положень згаданих нормативних актів, резюмуємо, що такими продуктами є мікробні препарати; генетично змінені мікроорганізми, тварини і рослини; біологічно активні та інші синтезовані біологічні речовини. Суспільні відносини у сфері поводження з такою продукцією регулюються законами України «Про лікарські засоби» (1996), «Про ветеринарну медицину» (1992), «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» (1997), «Про безпечність та гігієну кормів» (2017), «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною» (2015), «Про пестициди і агрохімікати» (1995), «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» (2007) тощо.

При цьому, поряд із криміналізацією порушення правил поводження з продуктами біотехнологій, що спричинило шкоду (здоров'ю людини, об'єктам рослинного, тваринного світу чи майнову) або створило небезпеку її спричинення (ст.ст. 5.1.12, 5.1.13 і 5.1.19), проєкт нового КК України передбачає також відповідальність за порушення фітосанітарних правил чи правил щодо боротьби зі шкідниками рослин, ветеринарних правил, якщо це спричинило майнову шкоду (ст.ст. 6.5.6–6.5.9, 6.5.18); незаконний обіг небезпечних предметів (зокрема, біотехнологічних препаратів – п. 30 ч. 2 ст. 1.4.1), що спричинило майнову шкоду (ст. 7.3.7); недотримання вимог щодо зберігання небезпечних предметів, що створило небезпеку спричинення шкоди (п. 12 ч. 1 ст. 7.3.10). Інакше кажучи, застосування авторами проєкту нового КК України досить широкого за змістом терміну «продукт біотехнології» створює невідповідну конкуренцію кримінально-правових норм, що може негативно позначитися на кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень.

Тож пропонуємо відмовитися від вживання цього та інших понять, які не мають чітких змістовних меж, та зосередитися на термінології, яка відповідає меті встановлення кримінально-правової заборони порушення правил поводження з патогенами і токсинами, – убезпечення людей, а також об'єктів тваринного і рослинного світу від

масового зараження небезпечними хворобами, із збудниками яких у зв'язку з виконанням своїх професійних / службових обов'язків працює (досліджує, вирощує, модифікує, зберігає, утилізує тощо) суб'єкт.

Зокрема, предмет порушення правил поведінки з мікробіологічними об'єктами, які є збудниками небезпечних хвороб, можна сформулювати так: «патогенні мікроорганізми, токсини або інші небезпечні біологічні агенти як природні, так і генетично модифіковані».

Література:

1. Текст проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 1 серпня 2024 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>

2. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/995_030

3. Нагойський протокол про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття від 29.10.2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k03

4. ДСТУ 3803-98: Біотехнологія. Терміни та визначення. Вид. офіційне. Київ : Держстандарт України, 1999. 26 с.

5. Про затвердження методичних вказівок «Медико-біологічні дослідження виробничих штамів мікроорганізмів і токсиколого-гігієнічна оцінка мікробних препаратів, визначення їх безпеки та обґрунтування гігієнічних нормативів і регламентів» : наказ МОЗ України від 26.10.2004 № 521. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0521282-04>

6. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>

7. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 № 1103-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16>

8. Кравченко О. О., Савчук О. М., Остапченко Л. І. Основи біотехнології : навч. посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2019. 269 с.

9. Юлевич О. І., Ковтун С. І., Гиль М. І. Біотехнологія : навч. посібник / за ред. М. І. Гиль. Миколаїв : МДАУ, 2012. 476 с.